

VILÁG- TÖRTÉNET

A HUN-REN BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **CSOMA MÓZES**
A KÉSŐI KÁDÁR-KORSZAK KÜLPOLITIKAI NYITÁSA
- **NOVÁK ATTILA**
HOSSZÚ MENETELÉS, KIHASZNÁLT KISKAPUK
- **TARRÓSY ISTVÁN**
KÜLPOLITIKAI RENDSZERVÁLTÁS AFRIKAI TEREPEN
- **ISAAC BERSHADY – VÁMOS PÉTER**
„TANULNI JÖTTEK MAGYARORSZÁGRA”
- **SZEMLE**
SCHREK KATALIN, JOACHIM MATZINGER, MIKLÓS DÁNIEL,
PALÓCZ MÁRK, NAGY KORNÉL ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

TARTALOM

Külpolitikai nyitás Magyarországon az 1980-as évek második felében (Vámos Péter)	325
<i>Tanulmányok</i>	
Csoma Mózes: A késői Kádár-korszak külpolitikai nyitása. A magyar–dél-koreai diplomáciai kapcsolatok létrejötte	329
Novák Attila: Hosszú menetelés, kihasznált kikapuk. A magyar–izraeli diplomáciai kapcsolatok története a kapcsolatok újrafelvételéig	349
Tarrósy István: Külpolitikai rendszerváltás afrikai terepen. Kapcsolatok a Dél-afrikai Köztársasággal az 1980–1990-es években	371
Isaac Bershady – Vámos Péter: „Tanulni jöttek Magyarországra.” Kínai vendégmunkások Győrben, 1987–1990	387
<i>Műhely</i>	
Demeter Gábor: Az oszmánok és a muszlimok megítélése a bolgárok között a 19. században. A mai sztereotípiák és előítéletek gyökerei	409
Farkas Dániel: Irány Baku! A Dunsterforce története	431
<i>Szemle</i>	
Ukrajna története (Schrek Katalin)	461
László Zoltán magyar–albán szótára. Imperializmus és nyelvtudomány (Joachim Matzinger)	466
Lengyelkérdés – fogas kérdés? (Miklós Dániel)	470
Hitler francia katonái a Szovjetunióban (Palócz Márk)	473
Magyar diplomáciai források az azeri–örmény viszályról (Nagy Kornél)	476

Jelen számunkat Vámos Péter szerkesztette

Külpolitikai rendszerváltás afrikai terepen

Kapcsolatok a Dél-afrikai Köztársasággal
az 1980–1990-es években

Jelen tanulmányban azt vizsgáljuk, hogy az 1980-as években zajló politikai-gazdasági változások miként hatottak a Horn Gyula akkori külügyminiszter által „sikerárgatnak” nevezett külpolitikára, amely „önállóan, saját elhatározásból teremt[ett] kapcsolatokat” mind nyugat-európai, mind akkori fejlődő világbeli szereplőkkel.¹ Ormos Mária szerint a korszak magyar külpolitikája a kádári pragmatikusság szellemében vállalta fel a „nemzeti érdekek, vagy talán: a nemzetinek vélt érdekek képviselését”, és ennek érdekében az átalakuló, új nemzetközi viszonyok közepette szélesítette Magyarország külkapcsolatait.² A párt vezetői az egyre inkább kölcsönösen egymásra utalt világban számos fejlődő térségben (így például Ázsiában és Latin-Amerikában is) a magyar politikai és gazdasági átalakuláshoz is „sikerrel alkalmazható modellt” véltek felfedezni.³ Egyre határozottabban fogalmazták meg azt az álláspontot, hogy az országnak ugrásra készen kell állnia új kapcsolatok kialakítására. A Külügyminisztérium Horn Gyula államtitkársága (1985–1989), majd minisztersége idején (1989 májusától) határozottan a progresszív vonalat képviselte, és többek között Afrikában is a magyar külpolitikai mozgástér bővítésén dolgozott. A magyar diplomácia az akkor még az apartheidtel nem szakító Dél-afrikai Köztársasággal (DAK) is kereste a kapcsolatot. Ennek egyik megnyilvánulása Roelof Pik Botha külügyminiszter 1990. január 3-i budapesti látogatása volt, ami miatt Magyarország számos – elsősorban nyugat-európai – kritikát kapott.

A következőkben a formálódó magyar–dél-afrikai kapcsolatokra és azokon keresztül a mindkét oldalon zajló külpolitikai rendszerváltásokra koncentrálunk korabeli sajtómegjelenések (az Arcanum adatbázisában kereshető újságcikkek) és levéltári anyagok (a Magyar Nemzeti Levéltárban, valamint a Külügyi és Külgazdasági Minisztérium Bánffy Miklós Szakkönyvtárában található jelentések és folyóiratcikkek) feldolgozásával és elemzésével. Először a releváns publikált szakirodalom áttekintésével néhány elméleti megfontolást rögzítünk, amelyek a vizsgálódás keretét meghatározzák. Egyfelől az 1980-as évek vége felé kialakulóban lévő új világréteg,

* A szerző a politikatudomány habilitált doktora, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Politikatudományi és Nemzetközi Tanulmányok Tanszék egyetemi tanára, az Afrika Kutatóközpont vezetője (7624 Pécs, Ifjúság útja 6., tarrosy.istvan@pte.hu).

1 Horn, 1989. 4.

2 Ormos, 2000. 878–879.

3 Apor, 2021. 589.

másfelől az aktor/ágens-centrikus interakciók képeznek fontos viszonyítási pontokat.⁴ A tanulmány ezt követően részletesen bemutatja a Horn-féle diplomácia Dél-Afrikát érintő akcióit – amelyekről rendkívül keveset lehet olvasni az elemzésekben az egyéb, időben ehhez közeli izraeli, dél-koreai és chilei diplomáciai cselekményekhez képest –, a kapcsolatépítés folyamatát, hátterét és eredményeit. Végül rövid kitekintést teszünk a rendszerváltást követő időszak főként gazdasági-kereskedelmi együttműködésére a 2010-es évek első feléig terjedő időszakban.

A rendszerváltás előtti pragmatikus magyar külpolitika mozgásterének bővítése Afrikában

A korszak magyar külpolitikáját elemezve Gazdag Ferenc megállapítja, hogy „a szocializmus utolsó éveiben a magyar külkapcsolatok is rendkívüli mértékben kiszélesedtek”.⁵ A magyar diplomáciában folyamatosan jelen volt az igény a kérétek tágítására. Míg Horn Gyula külügyminiszter Bécsben az Osztrák Külpolitikai Társaság és az Osztrák Gyáriparosok Szövetsége meghívására tartott előadásában arról beszélt, hogy „jelentős szerepe van a folyamatosságnak a magyar külpolitikában”,⁶ Ormos Mária arra hívja fel a figyelmet, hogy a külpolitikai nyitást „ugyanazok a körök hajtották végre, amelyek megelőzően a Kádár-korszak hatvanas éveitől kezdve – Péter Jánossal kezdve és Horn Gyulával befejezve – rendszeresen »nyitogatták« a kapukat”.⁷

Azt a feltételezést, hogy Magyarország az afrikai országokkal „önállóan, saját elhatározásból” létesített külkapcsolatokat, kontextusba kell helyoznunk. Békés Csaba úgy véli, hogy Magyarország hídszerepet tölthetett be a Kelet és a Nyugat között.⁸ Ez azonban csak a hidegháborús idősakra jellemző függőségi viszonyok megváltozása eredményeként, az átalakulóban lévő világrendben volt elképzelhető. Röviden, az 1988–1990 közötti új, dinamikus és proaktív külpolitika a nemzetközi térben nyer értelmet. Békés felhívja arra a figyelmet, hogy az 1970-es évekből származó régi külpolitika a Szovjetuniótól való függés gyengülésére, az ország viszonylagos autonómiájára épült, ami leegyszerűsítve azt jelentette, hogy ami nem volt tilos, az (talán) megengedett volt.⁹ Mindez az 1980-as évekre szélesebb értelemben azt eredményezte, hogy az átalakuló nemzetközi tér kihívásaira adott szovjet válaszok a „nemzeti utak és sajátosságok prioritásait helyezték előtérbe”.¹⁰

Amellett, hogy a függetlenséget elnyert volt gyarmati területek és Magyarország között „átfogóbb történelmi és geokulturális hasonlóságok” tárultak fel,

4 Az előbbire lásd: Békés, 2019. 332.; az utóbbira: Saunders et al., 2023.

5 Gazdag, 2021. 80.

6 Horn, 1989. 8.

7 Ormos, 2000. 881.

8 Békés, 2019. 332.

9 Békés, 2022. 291.

10 Horn, 1989. 5.

a megnyíló exportpiacok a magyar vállalatoknak komoly lehetőségeket kínáltak.¹¹ Például a fegyvergyártásban, hadászati technológiában érintett magyar állami cégek képesek voltak sikerrel piacot szerezni az akkori harmadik világ országaiban, mivel oda a „szovjet kormányzat egyre kevésbé volt hajlandó modern katonai elektronikát szállítani”.¹² A magyar államnak persze saját jól felfogott érdeke volt a piacszerezés, mivel szüksége volt kemény valutára. Annak a háttérében pedig, hogy a szovjet gyártók valójában kivonultak az afrikai és ázsiai piacokról, az állt, hogy a Reagan-doktrína következtében a szovjet állam meggyengült, ami az egész keleti blokkban érezhető volt. Simon János kiemeli, hogy a Ronald Reagan elnök által elindított – de valójában Zbigniew Brzezinski által kidolgozott – újabb, elsősorban fegyverkezési versenyben, a Teller Ede hathatós közreműködésével zajló „csillagháborús programban” a Szovjetunió gazdasági ereje felmorzsolódott. Először a szovjet hadiipar, olajkitermelő szektor és bányászat, majd a teljes gazdaság gyengült meg, olyannyira, hogy képtelen volt lépést tartani az Egyesült Államokkal.¹³

Összességében elmondható tehát, hogy a pragmatista-reálpolitikus magyar külpolitika a külgazdasági kapcsolatok erősítését helyezte előtérbe, ugyanis éppen a változóban lévő világ realitásait figyelembe véve, azokat megfelelően felismerve és értelmezve „minden lehetséges eszközzel a hazai vállalkozások támogatását” kívánta elősegíteni. Kimondottan gyakorlati, alkalmazásorientált külpolitikáról beszélhetünk tehát, a pragmatizmus többek között abban is tetet öltött, hogy Magyarország diplomáciai kapcsolatot létesített Dél-Koreával és rendezte a viszonyt Izraellel.¹⁴ E sorba jól illeszthető az eddig kevesebb kutatói figyelmet kapott dél-afrikai nyitás, az akkor még apartheid Dél-Afrikával végrehajtott hivatalos kapcsolatfejlesztés. Ennek első látványos eleme volt Roelof Pik Botha dél-afrikai külügyminiszter 1990. január 3-i budapesti látogatása. Botha 1977 és 1994 között volt a Dél-afrikai Köztársaság külügyminisztere, tehát hasonlóan magyar tárgyalópartneréhez, Horn Gyulához, valójában a „végjáték” külügyminiszterének tekinthető. Az apartheid rezsim utolsó éveiben ő volt a Nemzeti Párt (NP) liberális arca, majd a rendszerváltás után belépett az Afrika Nemzeti Kongresszusba (ANC).

Pik Botha munkalátogatása Budapesten – előzmények és előkészületek

Az 1980-as évek második felében a dél-afrikai politika intenzíven szemlélte a kelet-közép-európai régiót. Pordány László volt dél-afrikai magyar nagykövet szerint a Pieter Willem Bothát 1989 januárjában felváltó Frederik Willem de Klerk elnök „szoroson követte és élénken figyelte a kelet-európai eseményeket, melyek a dél-afrikai változások előkészítésében különösen kapóra jöttek neki”.¹⁵ De Klerk és a dél-afrikai vezetés terveiről a magyar társadalom is értesülhetett. A *Világgazdaság*

11 Apor, 2021. 573.

12 Uo. 582.

13 Simon, 2022. 155.

14 E pragmatikus külpolitikáról lásd még: Solymári–Tarrósy, 2021; Tarrósy–Solymári, 2022.

15 Pordány, 2005. 228.

című napilap (a Magyar Gazdasági Kamara lapja) 1990. január 4-én a címlapon foglalkozott az országgal. A lap úgy értékelte, hogy 1990 elejére Dél-Afrika számára „a legnagyobb kihívást [az apartheid miatt fennálló] gazdasági elszigeteltség megszüntetése, valamint a gazdasági növekedés helyreállítása” jelentette. A cikk szerint „De Klerk tudja, hogy a jelenlegi helyzet nem maradhat fenn (...), csak a felgyorsított reformok határozott programjával lehet elérni a gazdaság fellendítését”.¹⁶ Az újvidéki *Magyar Szó* dél-afrikai sajtómegjelenésekre hivatkozva Pretoria nyitási szándékát „nagy lehetőségnek” tekintette, aminek eredményeként „a dél-afrikai áru betör[het] Kelet-Európába, beleértve a Szovjetuniót is”.¹⁷

A dél-afrikai kapcsolat Magyarország számára is számos előnnyel kecsegtetett. A „mindenféle farizeuskodást” mellőző magyar külpolitikában, ahogyan Bényi József akkori külügyminiszter-helyettes a *Világ* című hetilapnak adott interjúban megfogalmazta, a Horn–Botha-találkozó jól illeszkedett az új, párbeszédet és kooperációt előnyben részesítő „vonalvezetésbe”, amelynek része volt a Dél-Koreával, Izraellel és Chilével is sikerre vitt diplomáciai nyitás vagy kapcsolat-helyreállítás. „Miért hagynánk, hogy leleljék a legelőt előttünk?” – tett félre nem érthető utalást Bényi arra vonatkozóan, hogy a dél-afrikai piac lehetőségeket kínál Magyarországnak.¹⁸

A kétoldalú kereskedelem fejlesztése ugyan mindkét fél számára előnyöket tartogatott, de a magyar Külügyminisztérium kezdettől világossá tette, hogy „az apartheidet elítélő álláspontunkban a párbeszéd semmilyen változást nem eredményez[ett], és ez a [magyar] vélemény a jövőben sem változik. A dél-afrikai fél megértette, hogy csakis az apartheid teljes felszámolása biztosíthatja számára a teljes körű kapcsolatépítést.”¹⁹ Mindez egyértelműen rezonált De Klerk elnöknek az apartheid rendszer megszüntetéséről vallott koncepciójára. A magyar Külügyminisztériumnak a Botha-látogatást előkészítő anyaga szerint De Klerk felismerte, hogy „a DAK a nemzetközi elszigeteltségből csak akkor tud kilépni, ha az apartheidet feloldja. A felhalmozódott belső feszültségek is csak az apartheid megszüntetésével válnak kezelhetővé. Ahhoz, hogy mindez robbanásmentesen történjen, a kormánynak felülről kell a menetrendet diktálnia.”²⁰

A munkalátogatásra Botha külügyminiszter 1990. január 3-án kora délután érkezett meg Budapestre. A látogatás előkészítése hosszú hónapokkal azt megelőzően vette kezdetét, és szigorúan titkos tárgyalások előzték meg. Horn Gyula a *168 Óra* című hetilapnak adott interjúban aláhúzta, hogy a találkozót a dél-afrikai

16 Botha Budapesten. De Klerk számára a gazdasági elszigeteltség megszüntetése a fő kihívás. In: *Világ-gazdaság*, 22. (1990) 2. (5260.) sz. 1. (1990. január 4.)

17 A dél-afrikai külügyminiszter Budapesten. Megdöbbenés a frontországokban. Pretoria megpróbál kitörni a diplomáciai és kereskedelmi elszigeteltségből. In: *Magyar Szó*, 47. (1990) 3. sz. 2. (1990. január 5.)

18 Vláda] [lászló]: Távol Dél-Afrikától. Külpolitikánkban mellőzni kell mindenféle farizeuskodást – fejtette ki a Világnak Bényi József külügyminiszter-helyettes. In: *Világ*, 2. (1990) 3. sz. 16–17. (1990. január 18.)

19 Külügyminisztérium VII. Területi Főosztály feljegyzése. Készítette: Dr. Fodor Erika: A helyzet fejlődésének perspektívái Afrika déli részén. Budapest, 1990. április 4. MNL OL XIX-J-1-j 1990. 001567/1990.

20 Külügyminisztérium VII./8/ Területi Főosztály jelentése. Jóváhagyta: Dr. Bényi József. De Klerk, a DAK új elnökének koncepciója az apartheid feloldásáról. Budapest, 1989. december 29. MNL OL XIX-J-1-j 1989. 004730/1989.

külgyminiszter kezdeményezte 1989 októberében.²¹ A külügyi iratok tanúsága szerint azonban a dél-afrikai fél már márciusban jelezte érdeklődését a magyarországi látogatás iránt. Egy 1989. március 10-i sürgős rejtjeltávirat szerint a Dél-afrikai Köztársaság londoni nagykövetségének egyik tanácsosa felkereste a magyar nagykövetet és arról tájékoztatta, hogy aznap Botha külügyminiszter magántitkára telefonon közölte vele: a főnöke március 14–15-én hivatalos tárgyalásokra Londonba érkezik, és egyúttal szeretne találkozni a magyar nagykövettel is. Mindezekről kizárólag a magyar nagykövet tudott, a nagykövetség egyetlen további munkatársa sem.²² A budapesti tárca még aznap elküldte a válaszát, amelyben az állt, hogy a találkozót Budapest nem javasolja, továbbá utasították a nagykövetet: „Közölnék a tanácsossal, hogy a KÜM két magas rangú képviselője március 14–18. között a Dél-afrikai Köztársaságban tartózkodik, és megbízásuk van, hogy a helyszínen megbeszéléseket folytassanak, többek között az ottani Külügyi Hivatallal is, különböző kérdésekről.”²³

Egy bő hónappal később, a Külügyminisztérium időközben fogantatosított meghívásának eleget téve, 1989. április 16–19. között Budapesten tartózkodott Pieter Bezuidenhout, a Dél-afrikai Köztársaság bécsi nagykövetségének tanácsosa, aki korábban a külügyi tárcánál a kelet-európai osztályt vezette, és fontos szerepe volt a magyar diplomaták márciusi dél-afrikai köztársaságbeli látogatásának megszervezésében. A dél-afrikai diplomata több fontos kormányzati szereplővel folytatott megbeszéléseket. A látogatásról készült külügyminisztériumi feljegyzés szerint Bezuidenhout „történelmi jelentőségűnek minősítette azt a tényt, hogy először került sor DAK-diplomata részéről látogatásra [a magyar fővárosban]”, és megerősítette, hogy „a legmagasabb szinten egyetértenek a kapcsolatokra vonatkozó magyar megközelítéssel (fokozatosság, egymásra épülő lépések, diszkréció)”. Ugyanakkor azt is hozzátette, hogy „a kapcsolatok terjedelmét és intenzitását illetően mindkét félnek a realitások talaján kell maradnia”.²⁴

A kapcsolatok kiépítésének gyakorlati megvalósításában meghatározó szerepe volt Dr. Fodor Erika külügyminisztériumi főosztályvezető-helyettesnek. Ő koordinálta a gyakorlati munkát, és ő folytatta le a középszintű előkészítő tárgyalásokat is. 1989. június 27-i feljegyzésében beszámolt Chris Greenwood brit harmadtitkárral folytatott megbeszéléséről, melynek során a brit diplomata érdeklődött a magyar–dél-afrikai kapcsolatokról is. Az Afrika-szakértő Fodor jelezte brit kollégájának, hogy a magyar álláspont figyelembe veszi a délnyugat-afrikai rendezési és a Dél-afrikai Köztársaságban megindult demokratizálódási folyamatokat, amelyekkel összhangban „a korábbi merev elzárkózás enyhítését szorgalmazzuk a viszonyosság

21 És ha a szomszéd háza ég? Külpolitikánk mozgásteré. [Zentai Péter interjúja.] In: *168 Óra*, 2. (1990) 2. sz. 14–15. (1990. január 16.)

22 Külügyminisztérium Ko-Un. Rejtjeltávirat. Botha dél-afrikai külügyminiszter kezdeményezése. London, 1989. március 10. MNL OL XIX–J–1–j 1989. 45/03152.

23 Uo. Az említett látogatásról egyelőre csak annyit tudunk Földesi István John Mare diplomata budapesti látogatásáról készített feljegyzéséből, hogy a dél-afrikaiak „örömmel vették Somogyi Ferenc és Gál G. Tamás főosztályvezetők látogatását, (...) s sokat várnak a november 13-i külügyminisztériumi tárgyalásoktól is”.

24 Külügyminisztérium VIII. Területi Főosztály feljegyzése. Készítette: Dr. Fodor Erika: P. Bezuidenhout dél-afrikai tanácsos látogatása. Budapest, 1989. április 20. MNL OL XIX–J–1–j 1989. 001764/1/1989.

alapján”. Példaként a vízumkiadást említette rokonlátogatások, valamint újságírók ki- és beutazása esetében. A feljegyzésre Fodor Erikának Bényi József a következő kézzel írott reflexiót adta: „– kérem az ENSZ határozatok szövegét az apartheid kapcsán. (Azt ugyanis aligha tudjuk meghatározni: meddig áll fenn az apartheid. A lelkekben még biztosan 100 évig, de meddig lesz deklarált kormánypolitika és napi gyakorlat?) – az ENSZ tiltó határozatai ellenére milyen indokkal tartanak [fenn] mások gazdasági-kereskedelmi-pénzügyi kapcsolatokat? – milyen alapon jelentkeznek a brit diplomataék dél-afrikai ügyekben?”²⁵

Ugyancsak 1989. június 27-i keltezésű az a Fodor Erika által jegyzett javaslat, amelyet Bényi József kapott meg, és amely *Dél-afrikai kapcsolataink nyilvánosság előtt vállalható új mozzanatai* címmel öt pontban foglalkozott több meghatározó kérdéssel. A „még létező” apartheidpolitikáról szólva az anyag megállapítja, hogy az „a kapcsolatok rendezésének fő akadályát képezi”. Hozzáteszi azonban, mivel a Dél-afrikai Köztársaságban demokratizálódási folyamat érzékelhető, „a kedvező változásokra reagálva a korábbi merev elzárkózásunkon változtattunk; enyhítettük a vízumkiadás korábbi rendjét, engedélyezzük állampolgáraink rokonlátogatási célú kiutazásait, újságírók munkalátogatásait, természetesen a viszonyosság alapján”. Zárásként a javaslat azt hangsúlyozza, hogy „a kölcsönös megismerés szükséges ahhoz, hogy az apartheid politika megszűnését követően kapcsolatainkat kiépítsük”.²⁶

Az apartheid rendszer hivatalosan csak az 1994 áprilisában megtartott első szabad választásokkal ért véget – ahol az Afrika Nemzeti Kongresszus 62 százalékos támogatottságot szerzett –, de a rendszer felszámolásának folyamata már korábban, De Klerk elnök 1990. február 2-án megtartott parlamenti felszólalását követően megkezdődött, majd fokozatosan felgyorsult. A Búr Gábor által sorsfordítóknak nevezett beszédében De Klerk új korszak nyitányát harangozta be azzal, hogy a betiltott politikai pártoknak újból mozgásteret kínált, illetve kitért a különböző népcsoportokat megillető jogokra. Kifejtette: el kell kerülni a többségnek a kisebbség feletti önkényét. Hamarosan kiengedte a börtönből Nelson Mandelát, az Afrika Nemzeti Kongresszus 1962 óta börtönben ülő, élő legendává vált vezetőjét és a többi politikai foglyot.²⁷ A kocka el volt vetve, amit a magyar diplomáciai kar is érzékelt.²⁸ A Külügyminisztérium a háttérben arra készült, hogy amint a dél-afrikaiak bejelentik az apartheid rendszer végét, az elsők között legyen képes a kapcsolatok hivatalossá tételére.

Az együttműködés „kis lépésekkel történő beindítása”, a „kölcsönös megismerés” elősegítése a kultúra területén is határozottan felmerült. Erről tanúskodik a

25 Külügyminisztérium VIII. Területi Főosztály feljegyzése. Készítette: Dr. Fodor Erika: Greenwood brit III. titkár érdeklődése a magyar–dél-afrikai kapcsolatokról. Budapest, 1989. június 27. MNL OL XIX–J–1–j 1989. 001764/1/, 404/VIII.

26 Külügyminisztérium VIII. Területi Főosztály javaslata. Készítette: Dr. Fodor Erika: Dél-afrikai kapcsolataink nyilvánosság előtt vállalható új mozzanatai. Budapest, 1989. június 27. MNL OL XIX–J–1–j 1989. 001764/3/1989, 403/VIII.

27 Búr, 1997. 61.

28 Pordány, 2005. 228.

Művelődési Minisztérium Nemzetközi Kapcsolatok Főosztályán dolgozó Hajtó Péter emlékeztetője, amely arról számolt be, hogy Pieter Bezuidenhout dél-afrikai tanácsos „javaslatot tett arra, hogy egy a zenei életben járatos magyar szakember látogasson el a Dél-afrikai Köztársaságba”.²⁹ 1989. július 4-én a tanácsos a Külügyminisztériumban kijelentette, hogy a „szeptemberi választások után szabadon engedik N. Mandelát”. A kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok alakulását úgy értékelte, hogy „komoly lépések történtek”, de azt is megjegyezte, hogy „nehézségeik vannak viszont az állampolgáraik vízumbeszerzésében”, és kérte, hogy „megfelelő könnyítéseket biztosítsunk számukra”. Ezzel kapcsolatban figyelemre méltó, hogy a feljegyzésre Horn Gyula a következőt írta rá kézzel: „Vízumügyben rövid időn belül várható döntés.” Bezuidenhout fontosnak tartotta, hogy folytatódjanak az újságírói látogatások, hogy a televíziós stábok által készített vagy készítenő filmeket minél többen láthassák, valamint arról érdeklődött, hogy országa képviselői részt vehetnének-e az augusztus végére tervezett budapesti afrikaisztikai konferencián.³⁰ Az 1989. augusztus 27. és szeptember 4. között rendezett, *Tradition and Modernization in Africa Today* című konferencián végül négy fő vett részt a Dél-afrikai Köztársaságból. A Johannesburgból és Durbanból érkezett kutatók nyelvészeti és nyelvpolitikai témájú előadásokat tartottak.³¹

A külügyminiszter látogatásának előkészítésével megbízott Bezuidenhout tanácsos 1989. szeptember 10–13. között a két külügyminisztérium közötti kapcsolat 1989. márciusi hivatalos kezdete óta már harmadszor járt a magyar fővárosban. A Fodor Erikával folytatott megbeszélésén többek között beszámolt az 1989. szeptember 6-án megtartott választásokról, amelyeken a reformok mellett kiálló és elkötelezett Nemzeti Párt és az ellenzéki liberális Demokrata Párt (DP) együttesen a fehér szavazatok 75 százalékát szerezte meg. A tanácsos magyar kollégáinak hozzátette, hogy „az a politikai folyamat, amely a DAK-ban elindult, sok szempontból hasonlítható a magyar folyamatokhoz. Kettőt említett: ott is egy párt egyeduralmának megszűnéséről van szó, saját erőfeszítések mellett, másrészt a korábbi politikai rendszer gazdasági alapjai kérdőjeleződnek meg.” Az elhangzottak alapján Fodor úgy értékelte, hogy „az új politikai fejlemények lehetővé teszik az NP korábbi elképzeléseinek lendületbe helyezését”. A feljegyzés szerint az új politika legfontosabb elemei közé a következők tartoztak: kerekasztal-tárgyalások megindítása valamennyi politikai szereplővel és csoporttal (beleértve a fekete radikális-

29 Művelődési Minisztérium Nemzetközi Kapcsolatok Főosztálya emlékeztetője. Előadó: Hajtó Péter: Dél-afrikai diplomata fogadása (Pieter Bezuidenhout). Budapest, 1989. július 3. MNL OL XIX-J-1-j 1989. 001764/5, 66382/1989.

30 Külügyminisztérium VII. Területi Főosztály feljegyzése. Kapták többek között: Dr. Somogyi Ferenc, Dr. Bényi József, Dr. Gulyás András. Dél-afrikai diplomata látogatása. Budapest, 1989. július 17. MNL OL XIX-J-1-j 1989. 001764/4, 430/VII. Az említett konferencia főszervezője az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 1981–1992 között szabad kutatási társulásként működő Afrikai Kutatási Program volt. A munkában előbb főleg az ELTE és más tudományegyetemek kutatói vettek részt, majd a legkülönbözőbb szakmák képviselői (mérnökök, orvosok, közgazdászok stb.) is csatlakoztak. A Program fennállása idején kiadványok megjelentetése mellett három sikeres nemzetközi konferenciát (1982, 1984, 1989) rendezett. Lásd: Biernaczky, 2021.

31 A konferencia egyik főszervezője, Dr. Biernaczky Szilárd személyes közlése alapján (2023. szeptember 2.).

kat is), megfelelően nyitott és demokratikus új alkotmány kidolgozása (amely garanciákat ad a nemzeti kisebbségeknek), valamint az apartheid rendszer három alapvető törvényének (Population Registration Act, Group Areas Act, Separate Education Act) eltörlése.

A feljegyzésből két további lényegi kérdést érdemes kiragadnunk. A gazdasági kapcsolatok vonatkozásában a dél-afrikai fél azon véleményének adott hangot, hogy a kezdetben létrehozott, úgynevezett „bécsi [közvetítő] csatorna” mellett elképzelhetőnek tartja egy, a DAK-ban működő magyar gazdasági képviselőlet nyitását, valamint hasznosnak tekintené egy külügyminiszter-helyettesi szintű magyar küldöttség utazását „a kapcsolattartás további keretei és a lehetőségek tisztázása” érdekében. A másik megjegyzés a megalakítandó új dél-afrikai kormány kapcsán a külügyminiszteri poszt várományosaira vonatkozott, megemlítve Bothát is mint az egyik lehetséges személyt. A tanácsos úgy vélte, hogy „De Klerk elnök fogja kézben tartani a külügyek irányítását, elsősorban azért, hogy a belső reformok közvetlen hatást gyakorolhassanak a nemzetközi kapcsolatok alakulására”.³²

A külügyminisztériumok közti párbeszéd az év folyamán magasabb szintre emelkedett. 1989. november 9–11. között Dr. John Maré, a Dél-afrikai Köztársaság Külügyminisztériuma kelet-európai főosztályának helyettes vezetője látogatott Budapestre. Részt vett a Magyar Nemzeti Bank (MNB) és az Egyesült Államokban működő Global Economic Action Institute által szervezett *Magyarország a '90-es évek felé* című nemzetközi konferencián, és tárgyalásokat folytatott a külügyi és a művelődési tárca képviselőivel. Maré világos kérést fogalmazott meg: a növekedő turistaforgalmat szükséges lenne megfelelően támogatni, és jelezte, hogy „részükről elfogadható lenne egy fantázianév alatt vagy más, gazdasági tevékenységhez kötődően, de konzuli teendőkkal is megbízott iroda nyitása Budapesten”. A Külügyminisztérium feljegyzéséből kiderül továbbá, hogy a Magyar Nemzeti Bank „lehetőséget biztosított John Maré számára arra, hogy a konferencia időszaka alatt megbeszéléseket folytasson magyar pénzügyi szakemberekkel, tekintettel arra, hogy a dél-afrikai tőke érdeklődést mutat európai üzletek iránt”.³³

Maré budapesti tartózkodása idején szóba került Botha külügyminiszter „legteljesebb titokban” lebonyolítandó magyarországi látogatásának terve. Egy november 13-i külügyminisztériumi dokumentum 3. pontjában, hivatkozással egy miniszteri táviratváltásra, ezt olvashatjuk: „J. Maré azzal a megbízatással érkezett, hogy külügyminisztere december 13–14-re tervezett budapesti találkozóját elősegítse. Előzetes elképzelések szerint [ugyanis] P. Botha és kísérete Bécsből december 13-án utazna Budapestre, és december 14-én térne oda vissza. (...) A találkozás titkosságára a maguk részéről ügyelni fognak. Erre a magasszintű megbeszélésre véleményük szerint nagy szükség lenne, tekintettel arra, hogy a kelet-európai országokkal való eddigi

32 Külügyminisztérium VII./8/ Területi Főosztály feljegyzése. Készítette: Dr. Fodor Erika: P. Bezuidenhout dél-afrikai tanácsos látogatása. Budapest, 1989. szeptember 14. MNL OL XIX-J-1-j 1989. 003992/1989, 516/VII/8/.

33 Külügyminisztérium VII./8/ Területi Főosztály feljegyzése. Készítette: Dr. Fodor Erika: Megbeszélés J. Maréval, a dél-afrikai KÜM főosztályvezető-helyettesével. Budapest, 1989. november 15. MNL OL XIX-J-1-j 1989. 003992/1/89, 695/VII/8/.

kapcsolatkezdeményezéseknek feltehetően folytatása lesz, s ehhez a magyar külpolitikai szakemberek véleményére is szükségük lesz. Az eddigi magyar-dél-afrikai kapcsolatépítési szisztémát a maguk részéről példa-értékűnek tekintik.”

A feljegyzést készítő főosztályvezető-helyettes egy, a későbbiekben nagyobb súlyt kapó témát is felvetett, mégpedig a Dél-afrikai Köztársaságban élő magyar közösség fontosságát, kiemelve az ott élő „számos elismert szakember[t], [akikkel] a kapcsolattartás jelentősen segíthetné a gazdasági kapcsolataink továbbfejlődését”. Bényi József kézzel írott reflexiójában kifejezte azon véleményét, hogy „nincs akadálya annak, hogy – »tel-avivi formában« – konzulátust hozzunk létre kölcsönösen”. A miniszterhelyettes azonban rögtön azt is hozzátette, hogy „a konzulátusnak magyar részről anyagi akadályát látom”.³⁴

Érdekességként említhetjük, hogy egy 1989. október 13-án keltezett rejtjel-táviratban a lagosi magyar nagykövetség a dél-afrikai magyar konzulátus nyitását illetően egy amerikai véleményről számolt be: „Az amerikai nagykövetség regionális tanácsosa a magyar külpolitika növekvő nyitottságára, az elmúlt időszak kapcsolatépítéseiire hivatkozva beszélgetést kezdeményezett elképzeléseinkről a Dél-afrikai Köztársaság irányában. Korábbi távirati utasításuknak megfelelő álláspontunk kifejtését követően megjegyezte, hogy a néhány ezres magyar emigráció a DAK-on belül már indokoltá tehetné konzulátus megnyitását.”³⁵

Néhány politikai vélemény a munkalátogatással kapcsolatban

Pik Botha külügyminiszter másfél napos munkalátogatására végül 1990. január 3-án került sor. A *Világban* megjelent cikk szerint az utazást „a voltaképpen formális elszigeteltségéből régóta kitörni próbáló Dél-Afrika egyértelmű sikereként könyvelték el a hírügynökségi beszámolók”. Bényi József a lapnak azt nyilatkozta, hogy: „Magyarországnak legalább olyan fontos gazdasági érdekei fűződnek a Dél-Afrikával való viszony javításához és bővítéséhez, mint amilyen politikai előnyei származhatnak ugyanebből a másik félnek.” A cikk idézi továbbá a University of Cape Town politikatudományi tanszékét vezető Robert Schrire professzort, aki úgy vélekedett, hogy „ha Magyarország nyíltá teszi üzleti kapcsolatait Pretoriával, ez precedenst teremt, és a többi térségbeli országgal kiépítendő dél-afrikai kereskedelemnek is kedvez, vagy Magyarország amolyan előretolt hídfőállás lehet Kelet-Európában Pretoria számára”.³⁶

34 Külügyminisztérium VII./8/ Területi Főosztály feljegyzése. Készítette: Földesi István: Magyarország és a DAK közötti kapcsolatok néhány kérdése. Budapest, 1989. november 13. MNL OL XIX-J-1-j 1989. 001764/13, 686/VII/8/.

35 Külügyminisztérium VII. Területi Főosztály. Rejtjeltávirat. Amerikai vélemény a magyar konzulátus nyitásáról a DAK-ban. Lagos, 1989. október 13. MNL OL XIX-J-1-j 1989. 003929, 591/VII/8.

36 V[ida] L[ászló]: Távol Dél-Afrikától. Külpolitikánkban mellőzni kell mindenféle farizeuskodást – fejtette ki a Világnak Bényi József külügyminiszter-helyettes. In: *Világ*, 2. (1990) 3. sz. 16–17. (1990. január 18.)

A *Beszélő* című folyóirat hasábjain az esemény kapcsán egy érdekes vita summázatát olvashattuk 1990. január 22-én. A vitából, amely a Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ) berkein belül zajlott, a *Beszélő* Szabó Miklós és Kószeg Ferenc véleményét közölte. Szabó Miklós először a gazdaságfókuszú magyar külpolitika addigi „nyitásait” vette sorra: az „áttörésszerű” dél-koreai, majd az izraeli, végül a chilei kapcsolatépítésről szólt. Ebbe a sorba illesztette bele a dél-afrikai relációt is, és kiemelte, hogy a nyugati demokrácia normái felé haladó Dél-afrikai Köztársaság Magyarországon késznek mutatkozik tőkebefektetésre. Szabó Miklós is utalt a Dél-Afrikában élő magyar diaszpóra lehetséges jövőbeni szerepére a kapcsolatok építésében. Rövid hozzászólását a következővel zárta: „A kapcsolat felvételénél elvileg számításba kell venni, hogy az államok nem szokták olyan mértékben ideológiai szempontok alá rendelni külpolitikájukat, mint Palme Svédországa – talán nagyon rokonszenvesen – tette. Különösen kis ország nem engedheti ezt meg magának. Kis, szegény ország, amely egy rossz hírű, gazdag országgal szóba állva remélheti, hogy az politikai előnyök kedvéért gazdasági előnyökhöz juttatja.” Kószeg Ferenc a gazdasági előnykereséssel egyet tudott érteni, viszontválaszában azonban azt hangsúlyozta, hogy „Dél-Afrikában az apartheid korántsem a múlté. (...) Ezt a rendszert nem fogadhatjuk el, s nem fogadhatjuk el azt az érvelést sem, hogy Dél-Afrika már megindult a nyugati demokrácia normái felé.” A szerző aztán belpolitikai ívet kanyarított gondolatmenete végére, jelezve azt, hogy „Az SZDSZ Horn Gyulának szívességet tett” azzal, hogy külön találkozott Bothával, majd egy kérdést olvasunk: „Vajon viszonzazzák ezt az SZDSZ-nek?”³⁷

A *Magyarország* 1990. január 26-i számában a látogatás visszhangjával foglalkozó cikkben a kormányzati álláspontot halljuk ismét: „Ugy tűnik, Pik Botha látogatását nemcsak Afrikában, hanem az egész harmadik világban érzelmektől túlfűtötte, a realitásoktól sokszor elrugaskodottan minősítik. Magyarország viszont elkötelezte magát a nyitott külpolitika mellett.”³⁸ A *Világban* kigazdapárti politikusok fejtették ki véleményüket az önálló nemzeti külpolitikáról. A Bordás Ferenc által készített interjúban a dél-afrikai nyitás is előkerült. Dr. Böröcz István alelnök hangsúlyozta, hogy: „Tudomásul kell venni, hogy rendkívül erős és rendkívül fejlett gazdaságról van szó [Dél-Afrika esetében]. Ha úgy tetszik, ugrásra készen kell állnunk, hogy ne maradjunk le a kapcsolatfelvételben, s gazdaságilag jó kapcsolatba kerüljünk e térséggel. Ne feledjük el azt sem, hogy elég erős magyar közösség él ott, melynek tagjai közül jónéhányan jelentős gazdasági szakemberek, üzletemberek, pénzemberek. Tehát én úgy gondolom, hogy ez nagyon egészséges nyitás volt.”³⁹

37 Botha Magyarországon. Szabó Miklós: Egy tilalommal kevesebb, vagy egy elvtelenséggel több? K[ószeg] Flerenc]: Párt és állam. In: *Beszélő*, Új folyam, 1. (1990) 2. sz. 13–14. (1990. január 22.)

38 Barra Mária: Dél-Afrika. Nyitány? A látogatás visszhangja. In: *Magyarország*, 27. (1990) 4. sz. 7. (1990. január 26.)

39 Önálló nemzeti külpolitikát. Súlyponteltolódások akár rövidebb távon is elképzelhetők – nyilatkozik dr. Böröcz István, a kigazdapárt alelnöke és Dorogi Géza politikai tanácsadó [Bordás Ferenc interjúja]. In: *Világ*, 2. (1990) 11. sz. 12. (1990. március 15.)

„Világosan látható a jövő” – a dél-afrikai nyitás utóélete a rendszerváltást követően

Még 2014 nyarán készítettem interjút egy amerikai Afrika-portál számára Dél-Afrika akkori budapesti nagykövetével. Cikkem a Dél-Afrika és Kelet-Közép-Európa közötti gazdasági kapcsolatokat vizsgálta, különös tekintettel a magyar–dél-afrikai viszonyra tíz évvel az apartheid eltörlését követően. Johann Marx nagykövet így értékelt: „Magyarország és Dél-Afrika sok tekintetben hasonlóan élte meg, ahogyan a két ország az 1990-es évek elején kikerült a viszonylagos globális elszigeteltségből, amelyet Magyarország esetében a második világháborút követő szovjet megszállás következtében a vasfüggöny okozott, Dél-Afrika számára pedig az apartheid ideológiai vasfüggönye jelentett. Nem meglepő tehát, hogy mind Magyarország, mind Dél-Afrika a következő években arra kényszerült, hogy a saját régióik gazdasági re-integrációjára összpontosítson.”⁴⁰

A beruházások terén a dél-afrikai nagyvállalatok meglehetősen aktívak voltak Magyarországon az 1990-es években. Olyan dél-afrikai nagyvállalatok jelentek meg Magyarországon, mint a SABMiller (South African Breweries), a Mondy, a Group 5, az Intertoll, a Ster-Kinekor és a Steinhoff International. Az új évezredben a kis- és középvállalatok, mint például a Naspers, mindkét irányban elkezdtek bővíteni tevékenységi körüket. A *Népszava* 1993. november 24-i számában közzétett egyoldalas hirdetés szerint: „1993. november 16. a Kőbányai Sörgyár életében fordulatot jelentett. A privatizációs pályázaton a világ ötödik legnagyobb sörgyártója, a SAB Ltd. kapta meg a lehetőséget, hogy Európa egyik legnagyobb sörgyárába új ismereteket és modern technológiát hozzon. (...) [E dél-afrikai] fejlesztés azt célozza, hogy minél több exportképes, világszínvonalú termék kerüljön ki a kőbányai pincéből.”⁴¹ A SAB valójában ezzel a magyarországi akvizícióval kezdte meg nemzetközi terjeszkedését, amely felvásárlások sorozatának kiindulópontja volt, és amely a csoportot az akkori világ második helyére emelte.⁴² 1997 júliusában a dél-afrikai tulajdonos egyesítette a Kőbányai és a Kanizsai Sörgyárat, ezzel létrehozva a mai Dreher Sörgyárat.

A sörgyártás már a kapcsolatfelvétel előtt is az együttműködés lehetséges területei között szerepelt. A mozambiki Maputóban szolgáló magyar nagykövet 1989. december 5-i rejtjeltáviratban beszámolt csehszlovák kollégájával folytatott megbeszéléséről. A csehszlovák nagykövet elmondta, hogy a csehszlovák külkereskedelmi miniszterhelyettes november 27–29-én konkrét üzleti lehetőségek feltárása céljából hivatalos látogatáson járt Dél-Afrikában. A dél-afrikai miniszterhelyettes a következőket közölte vele: „A DAK kész azonnal vásárolni három sörgyárat, amelyek szakszerű üzemeltetéséhez csehszlovák szakértőket alkalmazna”, és hozzátette,

40 Az interjút online rögzítettem 2014. július első hetében, a cikk pedig itt olvasható: Tarrósy, 2014. <https://moguldom.com/65423/south-africa-invests-central-europe/>.

41 Világosan látható a jövő [hirdetés]. In: *Népszava*, 121. (1993). 274. sz. 7. (1993. november 24.)

42 2017 márciusában a SABMiller eladta kelet-közép-európai vállalatait és a teljes sörportfólióját a japán Asahi Csoportnak.

hogy „a DAK magyar, keletnémet, bolgár, csehszlovák és lengyel szakértőket is alkalmazni kíván”.⁴³

A rendszerváltást követően a Dél-afrikai Köztársaság Magyarország legfontosabb afrikai kereskedelmi partnerévé vált. Ezért nem volt meglepő, hogy a Külügyminisztérium által 2011-ben meghirdetett, a „globális nyitást” prioritásként kezelő stratégia részeként a pretoriai nagykövetségen 2011 augusztusában létrejött az úgynevezett külgazdasági és kereskedelmi tanácsosi poszt, amelyet elsőként Mészáros Kálmán tapasztalt diplomata töltött be. A tanácsos egy interjúban a kereskedelem volumenének stabil növekedéséről számolt be 2012 első felévére vonatkozóan. Kiemelte a környezetvédelmet, a pénzügyi megoldásokat kínáló lehetőségeket, az orvosi felszereléseket és gyógyszereket, valamint az autógyártást és -forgalmazást, továbbá az autóalkatrész-kereskedelmet. Beszámolója szerint Dél-Afrika a 2010-es évek elejére az USA, Kína és az Egyesült Arab Emírségek után Magyarország negyedik legnagyobb Európán kívüli piacává vált. Az export volumene 2011-ben elérte a 840 millió USA-dollárt, 2012 első negyedévében pedig 186 millió USA-dollár volt.⁴⁴

Esther Takalani Netshitenzhe, Dél-Afrika korábbi magyarországi nagykövete 2012-ben egy interjúban elmondta, hogy a két ország közötti kereskedelem az évek során folyamatosan bővült. Megjegyezte, hogy a Dél-Afrikából Magyarországra irányuló export évente átlagosan 54 százalékkal nőtt, az import mértéke pedig az azt megelőző évtizedben évente mintegy 19 százalékkal emelkedett. A kereskedelmet akkor az autóipar, az információ- és kommunikációtechnológia (ICT), az elektronikai és az orvosi szektor nagyvállalatai uralták. Netshitenzhe nagykövet – számos diplomata és külpolitikus elődjéhez hasonlóan – hangsúlyozta továbbá az 1956 után Dél-Afrikában letelepedett magyar diaszpóra jelentőségét a két ország gazdaságához való hozzáadott érték szempontjából.⁴⁵ László Béla akkori dél-afrikai magyar nagykövet a magyar közösséget szintén fontos összekötő kapocsnak tartotta a két ország között.⁴⁶ Több dél-afrikai magyar üzletember aktív közreműködésével 2013. május 13-án létrejött a Dél-Afrikai–Magyar Gazdasági Vegyes Bizottság.

Összegzés

A *Magyar Hírlap* 1988. október 27-i száma a címlapon tudósított az ASTA (American Society of Travel Agents) 58. világtalálkozásáról, aminek 1988. október 23–29. között Budapest adott otthont (az esemény alkalmából a Magyar Posta emlékbélyeget bocsátott ki). Horn Gyula külügyi államtitkár fogadta a kongresszuson akkreditált újságírókat, és hangsúlyozta: „Nyitottságunk jó példája annak, hogy hivatalos viszonyt létesítettünk a Koreai Köztársasággal, és nemzeti érdekeink úgy

43 Külügyminisztérium VII. Területi Főosztály. Rejtjeltávirat. Tárgy: DAK és szocialista országok kapcsolatai. Maputo, 1989. december 5. MNL OL XIX-J-1-j 1989. 004489, 1877/VII/9.

44 Tarrósy, 2014. A cikkben hivatkozott, vele készült interjú 2014. július elején rögzítettem.

45 Az interjú Bagi Judit akkori kutatóasszisztens közreműködésével készítettük el 2012. szeptember 10-én.

46 A vele készült interjú 2013. május 29-én rögzítettem. Lásd még: Tarrósy–Morenth, 2013; Tarrósy, 2022.

diktálják, hogy a jövőben szilárd, jó kapcsolatokat építsünk ki Budapest és Szöul között. Megélnékültek a magyar–izraeli kapcsolatok is.”⁴⁷ A rendszerváltást megelőzően a dél-afrikai nyitás is egyértelműen fontos epizódja a magyar külpolitikai rendszerváltásnak. Bényi József külügyminiszter-helyettes megfogalmazásában „két bukott rendszer megbízottja tárgyalt egymással”.⁴⁸ Roelof Pik Botha dél-afrikai külügyminiszter 1990. január 3–4-i látogatásával nem csupán a formálódó magyar–dél-afrikai kapcsolatok erősödtek, hanem általában a magyar külpolitikai mozgástér is szélesedett. A találkozó mindkét felet hozzásegítette ahhoz, hogy a formálódó új világrendben újrapozicionálja magát. Mindehhez elengedhetetlennek bizonyult a találkozót előkészítő, azt lebonyolító és annak eredményeit hasznosító adminisztráció szerepvállalása. Kormányzati szinten a két külügyminiszter és helyetteseik, minisztériumi szinten a területi főosztályok vezetői és munkatársai, valamint a nagykövetségeken dolgozó diplomaták egyaránt kivették a részüket a munkából. Jelen tanulmány a találkozó apropóján az „afrikai szál” jelentőségére kívánta felhívni a figyelmet, és ezzel további kutatásokra szándékozott ösztönözni.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források lelőhelye

MNL OL

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest)

2. Kiadott források és szakirodalom

Apor

2021 Apor Péter: Magyarország és a harmadik világ kapcsolatai, 1948–1990. In: *Magyarország külkapcsolatai (1945–1990)*. Szerk.: Horváth Sándor – Kecskés D. Gusztáv – Mitrovits Miklós. Bp., 2021. 569–590.

Békés

2019 Békés Csaba: *Enyhülés és emancipáció. Magyarország, a szovjet blokk és a nemzetközi politika 1944–1991*. Bp., 2019.

2022 Békés, Csaba: *Hungary’s Cold War. International Relations from the End of World War II to the Fall of the Soviet Union*. Chapel Hill, 2022. (The New Cold War History.)

Biernaczky

2021 Biernaczky Szilárd: *Afrika Magyarországon – magyarok Afrikáról*. Érd, 2021. (Mundus Novus Könyvek.)

Búr

1997 Búr Gábor: Dél-Afrika. Az elszigeteltségtől a regionális hatalmi státuszig. In: *Afrika Tanulmányok*, 1. (1997) 1. sz. 59–69.

47 Gyapay Dénes: Az ASTA-kongresszus tegnapi eseményei. Nyitottságunk a demokráciát szolgálja. Horn Gyula és Andrikó Miklós tájékoztatója. In: *Magyar Hírlap*, 21. (1988) 257. sz. 1. (1988. október 27.)

48 V[ida] L[ászló]: Távol Dél-Afrikától. Külpolitikánkban mellőzni kell mindenféle farizeuskodást – fejtegette ki a Világnak Bényi József külügyminiszter-helyettes. In: *Világ*, 2. (1990) 3. sz. 17. (1990. január 18.)

Gazdag

2021 Gazdag Ferenc: *Három évtized magyar külpolitikája (1989–2018)*. Bp., 2021.

Horn

1989 Horn Gyula: Változó világ, változó Európa, változó magyar külpolitika. In: *Külpolitika*, 14. (1989) 4. sz. 3–10.

Ormos

2000 Ormos Mária: Néhány gondolat a Kádár-korszak nemzetközi meghatározottságáról és külpolitikájáról. In: *Magyar Tudomány*, 45. (2000) 7. sz. 872–881.

Pordány

2005 Pordány László: *A búrok és az apartheid*. Lakitelek, 2005.

Saunders et al.

2023 *Eastern Europe, the Soviet Union, and Africa. New Perspectives on the Era of Decolonization, 1950s to 1990s*. Eds.: Saunders, Chris – Fonseca Helder, Adegar – Dallywater, Lena. Berlin–Boston, 2023.

Simon

2022 Simon, János: The Collapse of Communist Regimes and the Role of International Factors (1985–1992). In: *Taiwan Journal of Democracy*, 18. (2022) 1. sz. 145–161.

Solymári–Tarrósy

2021 Solymári Dániel – Tarrósy István: A magyar diplomácia újjászületése Afrikában. Déli nyitási kísérletek a magyar külpolitikában a 19–20. században: fókuszban az 1960–70-es évek. In: *Külügyi Szemle*, 20. (2021) 4. sz. 147–183.

Tarrósy

2014 Tarrósy, István: South African Brands Find Market in Central Europe. In: *AFKInsider*, July 21, 2014.

2022 Tarrósy, István: Hungarian Community in South Africa and New Opportunities for International Cooperation in the Post-Apartheid Era. In: *Socio-Economic Connections between Eastern Europeans in South Africa: Conference Proceedings*. Eds.: Kachur, Dzvinika – Szweczuk, Stefan – Rademeyer, Cobus. Cape Town, 2022. 6–16.

Tarrósy–Morenth

2013 Tarrósy, István – Morenth, Péter: Global Opening for Hungary: A New Beginning for Hungarian Africa Policy? In: *African Studies Quarterly*, 14. (2013) 1–2. sz. 77–96.

Tarrósy–Solymári

2022 Tarrósy, István – Solymári, Dániel: Relations with the Global South, Solidarity and Pragmatism in Hungarian Foreign Policy since the 1960s – a Focus on Africa. In: *Eastern Journal of European Studies*, 13. (2022) 1. sz. 106–122. DOI: 10.47743/ejes-2022-0105.

ISTVÁN TARRÓSY

HUNGARIAN FOREIGN POLICY REGIME CHANGE IN AFRICA

RELATIONS WITH THE REPUBLIC OF SOUTH AFRICA IN THE 1980S–1990S

The paper examines how the political-economic changes of the 1980s affected foreign policy. In an increasingly interdependent world, Hungarian leaders saw in many developing regions a ‘model for successful political and economic transformation’. The view that the country should be ready to take the leap and forge new relations was gradually strongly expressed. Hungarian diplomacy also sought contacts with the Republic of South Africa, which at that time had not yet broken with apartheid. One of the manifestations of this was the visit of Foreign Minister

Roelof Pik Botha to Budapest on 3 January 1990, which is at the centre of attention of this study. The paper focuses on the evolving bilateral relations and the foreign policy regime changes on both sides by analysing contemporary press reports and archival materials. It first describes the actions of Gyula Horn's diplomacy towards South Africa, the process, background, and results of relationship building. Then, it looks at the mainly economic and trade cooperation in the new era up to the first half of the 2010s.

CONTENTS

Hungary's Foreign Policy Opening in the Second Half of the 1980s (Péter Vámos)	325
<i>Studies</i>	
Mózes Csoma: A Foreign Policy Opening in the Late Kádár Era: The Establishment of Diplomatic Relations between Hungary and South Korea	329
Attila Novák: Long March, Loopholes Exploited: The History of Hungarian–Israeli Diplomatic Relations until the Resumption of Diplomatic Relations	349
István Tarrósy: Hungarian Foreign Policy Regime Change in Africa: Relations with the Republic of South Africa in the 1980s–1990s	371
Isaac Bershaday – Péter Vámos: “They Came to Hungary to Learn”: Chinese Guest Workers in Győr	387
<i>Workshop</i>	
Gábor Demeter: The Perception of Ottomans and Muslims in Bulgaria in the 19 th Century: The Roots of Present-day Stereotypes and Prejudices	409
Dániel Farkas: Heading to Baku! The History of Dunsterforce	431
<i>Book Reviews</i>	
A History of Ukraine (Katalin Schrek)	461
The Hungarian–Albanian Dictionary by Zoltán László: Imperialism and Linguistics (Joachim Matzinger)	466
The Polish Question in Hungary in the World War I (Dániel Miklós)	470
Hitler's French Soldiers in the Soviet Union (Márk Palócz)	473
Hungarian Diplomatic Sources on the Azerbaijani–Armenian Conflict (Kornél Nagy)	476

Ára: 800 Ft
Előfizetőknek: 600 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél,
vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2023. évi évfolyamának megjelentetését
a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Kutatási Hálózat Titkársága
és a Petőfi Kulturális Ügynökség támogatja.

HUN
REN

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

